

Humanitarne krize u obrani i oslobađanju Hrvatske

Slobodan Lang

Uvod

Humanitarna kriza je jedan ili niz događaja koji su velika opasnost za zdravlje, sigurnost ili blagostanje zajednice ili stanovnika nekog područja. Oružani sukobi, epidemije, glad, prirodne katastrofe i druga hitna stanja izazivaju humanitarne krize. Humanitarne krize su danas sve više izazvane sukobima. Sukob je međusobno suprotstavljanje, razilaženje ili razdvojenost pojedinih i grupa ljudi što može dovesti do fizičkog nasilja. Vojni sukob među državama je rat. U vrijeme obrane Hrvatske to je bio rat, teror, zdravstveno ili prirodno izazvana opasnost po način života, zdravlje ili sam života za veliki broj ljudi.

Pristup u Hrvatskoj

U toku sukoba i ratova, najveća opasnost je nasilje nad civilima. U dvadesetom stoljeću, i to upravo u Europi započeo je i pojedinačni teror i najstrašnji oblik nasilja među ljudima – Holokaust. Sukobi krajem dvadesetog stoljeća doveli su do novih oblika stradanja civila u sukobima. U značajnoj mjeri su oni započeli tokom devedesetih godina za vrijeme sukoba na jugoistoku Europe, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Kosovu. Nastavili su se terorom i ratovima u dvadeset i prvo stoljeće – 11.9.2001 i kasnije terorom u SAD, Europi i drugdje, ratom i sukobima u Afganistanu, Iraku i Libanonu, ali i kršenjem ljudskih prava i zlostavljanjem u zarobljeničkim logorima, Guantanamu i Abu Grailu, kao i opasnošću bioterora i trovanja.

Ova događanja zatekla su međunarodnu zajednicu nespremnom, vojno, pravno, humanitarno i civilno. Hrvatska je bila u središtu ovih događaja od samog početka – stradanju, humanitarnom djelovanju, smanjenju stradanja i predlaganju međunarodnih promjena. Ovo područje je kod nas još uvijek nedovoljno istraženo i sagledano, na štetu i Hrvatske i svijeta.

Odmah nakon masovnog zločina nad pacijentima Vukovarske bolnice 22.11.1991. godine, Prof. Dr Milan Ramljak je predložio osnivanje Svjetskog krivičnog suda. Međunarodna zajednica je nažalost započela svoje reagiranje osnivanjem Međunarodnog krivičnog suda samo za područje bivše Jugoslavije i to tek 1994. godine. Zbog provedenog genocida rad se proširio i Rwandu. U Rimu je 1998. godine osnovan Međunarodni krivični sud, kao sud zadnje nade, stalni sud za suđenje za najteže zločine, genocid, zločine protiv čovječnosti i ratne zločine. Ovom sudu su se do danas priključile 104 države (<http://www.icc-cpi.int/about.html>).

Od zločina u Vukovaru bilo je jasno da pravni pristup nije dovoljan. Hrvatska se za vrijeme sukoba devedesetih suočila sa neposrednim djelovanjem, analizom svog humanitarnog i zdravstvenog iskustva, ali i obranom od nerazumijevanja i optužbi.

Na zdravstvenom i humanitarnom području vodeću ulogu je odigrao Croatian Medical Journal (<http://www.cmj.hr/>) koji od početka rata u Hrvatskoj i Jugoistoku Europe izvještava i predlaže međunarodnoj zajednici kako unaprijediti sprečavanje i pomoć u najtežim slučajevima masovnog nasilja. Na temelju ovog rada CMJ je postao jedan od vodećih svjetskih časopisa, najugledniji ikada u Hrvatskoj.

Na a sveučilištu u Harvardu u Školi javnog zdravstva je 1993. godine osnovan François-Xavier Bagnoud centar za zdravlje i ljudska prava, prvi sveučilišni centar koji se bavi isključivo zdravljem i ljudskim pravima, povezujući istraživanje, edukaciju, djelovanje i razvoj javne politike http://www.hsph.harvard.edu/xfbcenter/1st_conference.htm . Kao jedan od prvih suradnika pokrenuo sam u njemu razmatranja sprečavanja genocida, zaštite zarobljenika i bolnica u ratu i poticanja humanitarnog djelovanja ratu po uzoru na pravednike među narodima iz drugog svjetskog rata. U rujnu 1994. godine tamo je održana i Prva međunarodna konferencija o zdravlju i ljudskim pravima. Pod temom, od koncepta do djelovanja: Zdravlje i ljudska prava u praksi, prikazana je edukacija o ljudskim pravima u Izraelu, djelovanje Human Rights Watcha i naš humanitarni rad u Hrvatskoj i B.iH http://www.hsph.harvard.edu/xfbcenter/1st_conference.htm. Od 1997. godine Centar izdaje međunarodni časopis Zdravlje i Ljudska prava, gdje smo od osnivanja članovi uredništva

1994. godine smo se obratili vodećem svjetskom stručnjaku za istraživanje genocida, Mrs Helen Fein, upozorivši je da je genocid obnovljen u Europi i da je postao profitabilan, te je nužno pokrenuti njegovo sprečavanje. Ona je to posebno istaknula u povijesnom predavanju «Genocid i druga državna ubojstva u dvadesetom stoljeću», održanom 24.10.1995. godine u muzeju Holokausta u Washingtonu. http://209.85.135.104/search?q=cache:urtvtlrpM2kJ:www.ushmm.org/conscience/analysis/details/1995-10-24-02/fein.pdf+%22Slobodan+Lang%22&hl=en&ct=clnk&cd=50&lr=lang_en .Iste godine su značajne američke novine «Newsday» objavile naš intervju o stradanju, iskustvu i ratu na ovom području, pod naslovom «Sprečavanje genocida».

Na 27. konferenciji Crvenog Križa i Crvenog Polumjeseca u Ženevi 2000. godine hrvatska delegacija je predložila osnivanje međunarodnog komiteta za sprečavanje genocida “Margaret Frick Cramer” i unapređenje zaštite zarobljenika i bolnica u ratu. U isto vrijeme smo Međunarodnoj Federaciji Crvenog križa predložili da se nakon svakog rata održi konferencija Crvenog križa, koja bi ocijenila poštivanje humanitarnih propisa, nove probleme i nove mogućnosti.

Na kongresu hrvatskih epidemiologa 2004. godine predložili smo uvođenje klasifikacije masovnih oblika nasilja (holokaust, genocid, etničko čišćenje, masovni teror, razaranje civilnih naselja i objekata, nasilje nad ženama, zlostavljanje zarobljenika, razaranje bolnica i zlostavljanje pacijenata), čime bi se osiguralo trajno i redovito praćenje i razvoj znanja, a tako i sprečavanje i uspješnije intervencije na ovom području.

Svjedočenja u zalaganju za dobro, po ugledu na pravednike među narodima, objavili smo u knjizi “Pružena ruka” 2006. godine u Zagrebu.

Pristup u svijetu

Međunarodna civilna i akademska zajednica je 1998. godine osnovala mrežu za sprečavanje genocida i zločina protiv čovječnosti, "Prevent Genocide International", info@preventgenocide.org . Ova organizacija je istaknula da suvremeni masovni zločini i genocidi provedeni na više mjesta u svijetu ukazuju na hitnu potrebu mreže pojedinaca, lokalnih, nacionalnih i međunarodnih organizacija sposobnih za brzu mobilizaciju u slučaju opasnosti od genocida u budućnosti. Koordinirano djelovanje može spriječiti ili zaustaviti napad na ugroženo stanovništvo i tako spriječiti ili ublažiti izvršenje genocida.

U Štokholmu je održana međunarodna konferencija o sprečavanju genocida, koja je donijela rezoluciju o sprečavanju. U knjizi "Što je genocid", Martin Shaw, je na temelj ovih iskustava i rasprava predložio, 2007. godine novu definiciju genocida: *genocid je oblik nasilnog socijalnog sukoba, ili rata, među naoružanim organizacijama kojem je cilj razoriti civilne socijalne grupe i grupe i činioce koji se odupiru razaranju*. On je nastavio definirajući *genocidnu akciju kao akciju kojom naoružana organizacija tretira socijalnu civilnu grupu kao neprijatelja i teži razoriti njihovu stvarnu ili nacionalnu socijalnu snagu, ubijanjem, nasiljem i prisilom protiv pojedinaca koje smatraju članovima ove grupe*.

Na komemoraciji povodom desete godišnjice genocida u Rwandi, 7. 4. 2004, Glavni tajnik Ujedinjenih Naroda, g. Kofi Annan je iznio akcijski plan sprečavanja genocida u pet točaka, 1) sprečavanje oružanih sukoba koji stvaraju uvjete za genocid, 2) zaštita civila u oružanim sukobima, uključivši mandat UN za zaštitu civila, 3) prestanak nekažnjavanja putem sudskog djelovanja nacionalnih i međunarodnih sudova, 4) prikupljanje informacija i ranog upozorenja imenovanjem Specijalnog savjetnika UN za sprečavanje genocida, i 5) brzom i odlučnom, uključivši po potrebi i vojnom intervencijom

<http://www.preventgenocide.org/prevent/UNdocs/KofiAnnansActionPlantoPreventGenocide7Apr2004.htm> .

Komemoracija je počela sa dvije minute šutnje za 800 000 žrtava genocida u Rwandi.

Glavni tajnik UN, g. Kofi Annan je u pismu Vijeću Sigurnosti 12. 7. 2004., predložio uvođenje Specijalnog savjetnika UN za sprečavanje genocida gdje je istaknuta funkcija prikupljanja informacija, posebno unutar UN sistema, o masovnim i teškim povredama ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava iz etničkih ili rasnih razloga koje bi ako se ne spriječe ili ne zaustave mogli voditi genocidu. Uloga savjetnika temelji se na suglasnosti o potrebi sprečavanja nasilja, posebno genocida, ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti. Ulogu je odredilo Vijeće sigurnosti u Rezoluciji 1366 (2001), na temelju spoznaja o posljedicama neuspjeha sprečavanja tragedija u Rwandi i Srebrenici. Uloga specijalnog savjetnika nije da utvrdi da li se genocid dogodio, već da predloži mjere njegovog sprečavanja http://www.un.org/Depts/dpa/prev_genocide/mandate.htm .

U najnovijem razdoblju, sukoba u Darfuru, direktno globalno se poziva i pojedince da se uključe u zaštitu ljudi <http://www.darfurgenocide.org/> .

Prvi izvještaj o nasilju Svjetska Zdravstvena Organizacija je objavila 3. 10. 2002. http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/ . Od tada je veliki broj

država pokrenuo raspravu o nasilju i njegovom sprečavanju u svojim državama. Pokrenut je trogodišnji program s ciljem jačanja doprinosa SZO u krizama. Ovaj program priprema države članice na i u reagiranju na krize. Više od 400 stručnjaka je sudjelovalo u izradi programa, provođenja, jačanja kapaciteta, praćenja i poboljšanja zdravstvene zaštite ljudi u krizama. Ovo se provodi 1) ocjenom zdravstvenih prioriteta u krizama i izvanrednim okolnostima, 2) koordiniranjem zdravstvenih radnika i intervencija, 3) prepoznavanjem i ispravljanjem i 4) osiguranjem lokalnih kapaciteta i jačanjem sistema <http://www.who.int/hac/about/typ/en/index.html> .

Godišnje svaka peta država doživljava krizu koja ugrožava zdravlje ljudi. Procjenjuje se da se dvije milijarde ljudi suočava sa opasnošću kriza. Zbog toga pripremljenost, ublažavanje, reakcija i obnova nakon kriza spadaju u javno zdravstvene prioritete. 58. Svjetska zdravstvena skupština, 2005. godine, usvojila je rezoluciju, koja potiče države članice da se angažiraju u sprečavanju i pripremljenosti za zdravstvene krize.

Razumijevanje humanitarnih kriza

Još uvijek nemamo zajedničku kategorizaciju kriza. Različite zajednice i službe upotrebljavaju različita određenja. Medicinskoj i zdravstvenoj službi je u prvom planu iznenadna opasnost po zdravlje u zajednici. Pandemija, kao AIDS ili ptičja gripa mogu doseći razmjere humanitarne krize. Međunarodna federacija crvenog križa i crvenog polumjeseca navodi listu raznih prirodnih i tehnoloških katastrofa (naftna prolijevanja, nesreće poput Černobila, kemijske eksplozije i civilne nemire, građanske sukobe i ratove. Kroz posljednjih nekoliko godina u svijetu su posebno istaknute krize, kao potres Tsunami u Indijskom oceanu 2004. godine, potres u Kašmiru 2005., Tornado Katrina u New Orleansu, ali i genocid u Rwandi i Srebrenici, rat u Afganistanu, Libanonu i Iraku, Izraelsko – Palestinski sukob i stradanje u Darfuru.

Odsustvo jasnog određenja i sistematskog praćenja humanitarnih kriza navelo je i ugledne međunarodne intelektualce da se prema njima negativno odrede. Noam Chomsky smatra da se poziva na humanitarnu krizu samo kada su “negdje ugroženi interesi bogatih i moćnih” Po njegovom mišljenju zbog toga se sukobe na Balkanu smatra krizom, a ne u Obali Slonovače ili Kongu.

Ugledna međunarodna organizacija “Liječnici bez granica” počela je zadnjih godina navoditi u javnosti najmanje prikazane humanitarne krize. U 2006. godini su naveli: sukobe u Somaliji koji traju već petnaest godina, sa katastrofalnim posljedicama za zdravlje. Očekivano trajanje je 47. godina života, a više od četvrtine djece umire prije svoje pete godine. Prošle godine su tisuće obitelji ostale bez doma i hrane. Prisutna je velika glad, tuberkuloza i kala-azar, a nema organizirane zdravstvene službe; nasilje u Centralnoj Afričkoj Republici traje od nezavisnosti 1960, 3.5 miliona ljudi stradava gotovo bez ikakve pažnje javnosti; 3) ugledni stručnjaci smatraju da postojeći oblici i dijagnoze i terapije tuberkuloze ne zadovoljavaju. Dok se u razvijenom svijetu tuberkulozu smatra prošlošću, u manje razvijenim zemljama od nje svaku godinu umire dva miliona a oboljeva devet miliona od kojih 450 000 rezistentnih na lijekove.; 4) sukob u Čečeniji je gotovo potpuno izvan javnosti; 5) prošle godine je došlo i do obnavljanja sukoba u Sri Lanki; 6) akutna glad uzrokuje svaku godinu sprečivu

smrt miliona djece u svijetu. U svakom trenutku više od 60 miliona djece u svijetu ima znakove akutne gladi. Unatoč toga ne koriste se djelotvorni oblici intervencije, makar su oni poznati, jeftini i realno ostvarivi.

Humanitarne krize u vrijeme stvaranja i obrane Hrvatske

Ustav Republike Hrvatske donio je Sabor 21.12.1990. godine. U 1. članu Hrvatska je definirana kao jedinstvena i nedjeljiva, demokratska i socijalna država.

Na žalost agresija i rat spriječili su da se Hrvatska jasno definira i ostvaruje u stvarnosti kao socijalna država. Prioritet je bila obrana i rješavanje humanitarnih kriza.

Hrvatska je početkom devedesetih pokazala i volju i hrabrost da brani svoju zemlju i ostvari slobodu, prihvatila je odgovornost da organizira život ne temelju vlastitih vrijednosti.

Vrhunac socijalnog društva i akcije ostvaren je u obrani Hrvatske 1991.godine. Obrana se temeljila na sveobuhvatnoj multisocijalnoj aktivnosti majki i žena, liječnika, kulturnih radnika, znanstvenika i drugih. Vlada je uspješno organizirala zdravstvenu zaštitu, formirala Ured za prognanike, koji će tokom rata prihvatiti stotine tisuća prognanih a poslije izbjeglica iz Bosne i Hercegovine, bez obzira na vjeru i nacionalnost, a nakon rata ih kao povratnike vratiti njihovim kućama. Osnovan je i Ured za žrtve rata. Hrvati u svijetu započeli su međunarodne aktivnosti pomoći i širenja istine, a podršku Hrvatskoj je pružilo i velik broj Nobelovaca, znanstvenika, kulturnih radnika i političara iz svijeta. Pokrenute su i velike humanitarne akcije kao Konvoj Libertas, najveća nenasilna akcija u Evropi u 20 stoljeću.

Strategija obrane je utemeljen na diplomaciji, humanitarnom radu i vojnoj sili. Ovo se nastavilo sve do oslobođanja. Svakim od ova tri pristupa ostvareni su povijesno nezaobilazni rezultati. Obrana ima dva ključna razdoblja, od 1991 do 1994. je narod branio državu, a od jeseni 1994. do 1995. oslobodila ju je Hrvatska vojska.

Humanitarni rad u Hrvatskoj 90-ih je akcijama pružao pomoć onima kojima je trebalo. Ljudi su se okupljali u najtežim trenucima i najudaljenijim mjestima, povezivali i uklapali u humanitarnu mrežu. Djelovao je sveobuhvatni pokret čiji je osnovni cilj bila ljudska sigurnost u teškom vremenu. U ratu se čini i dešava zlo, ali i dobro. Mnogo više se sudi, prikuplja i prenosi iskustvo zla nego dobra. Ne smijemo propustiti iskustvo dobra. Humanitarnim radom spašen je život i pružena pomoć velikom broju ljudi. Ovo je iskustvo i od međunarodne važnosti. Nepoštivanje ovog doprinosa, iskaz je nerazumijevanja za preživljena patnje, dobra koje je učinjeno i mudrosti koju tek treba obraditi i pokazati. Kao što je reagao o ranijem vremenu Andrija Štampar "U ovom je periodu zacijelo povučena jedna brazda koje se tragovi neće zamesti. O ovom će radu suditi buduća vremena, kad se predaju zaboravu mnoge lične protivnosti i kad otupe mnoge oštrice. Tada će se o njemu suditi pod promijenjenim prilikama i sa drugih stajališta."

U jednom teškom vremenu bilo je dobrih ljudi i oni su činili dobro. Hrvatsko humanitarno iskustvo je značajno, ali nedovoljno prikazano i obrađeno, kako u Hrvatskoj tako i u svijetu.

Naš pristup se temeljio na:

Strategija: Prepoznavanje problema; Sprečavanje; Krizne intervencije; Obnova redovitosti; Obrada iskustva; Prijedlozi unapređenja rada;

Metode: Direktno djelovanje na terenu; Motivacija, mobilizacija i organizacija u kriznim uvjetima; Informiranje (od javnosti do Predsjednika, od znanosti do međunarodnih tijela); Korištenje novih tehnologija (Internet, Web); i

Oblici: Krizne intervencije; Sprečavanje genocida i etničkog čišćenja; Praćenje i poznavanje događanja u stanovništvu; Rad sa specijalnim grupama; Suradnja humanitarnih organizacija; Međunarodna suradnja; Informiranje javnosti; Znanstveni rad i edukacija; Prijedlozi unapređenja humanitarnog rada.

Kroz deset godina stekli smo veliko humanitarno iskustvo u ratu, najveće u Evropi nakon drugog Svjetskog rata. U ratu smo direktno djelovali i objavljivali, što i danas činimo. Naš se rad od početka temeljio na nasljeđu Mahatme Gandhija, Martina Bubera, M.L. Kinga, i drugih mirotnih i nenasilnih pokreta. Spoznali smo i duhovnu dimenziju 'Ranjenog Krista' Unaprijedili smo duhovne, mirotno i nenasilne metode, predlozima unapređenja zaštite bolnica i zarobljenika, djelotvornije pronalaženje nestalih, preciznije praćenje stradanja, sprečavanje mržnje i genocida. Zalažemo se da se nakon svakog rata održi međunarodna humanitarna konferencija i utvrdi propuštene mogućnosti sprječavanja sukoba, poštivanje i djelotvornost humanitarnog rada u toku, kao i nova iskustva i potrebe unapređenja humanitarnog rada.

Vodeće Humanitarne Akcije

1991.

Svijeća za optužene – Dva mjeseca je dan i noć gorila svijeća pred Vojnim sudom u Zagrebu. Ljudi su se spontano smjenjivali u čuvanju svijeće, okupljali i pisali svoja zapažanja. Podršku u zemlji i svijetu je potpisalo više od 300 000 građana. Svaku svijeću je blagoslovio pokojni kardinal Franjo Kuharić. To je bila i prva postaja 'Ranjenog Krista'. Optuženi su pušteni.

Humanitarne i mirotno organizacije žena – Još u vremenu priprema za rat, došlo je do izuzetnog pokreta žena u cijeloj Hrvatskoj, koje su nastojala spriječiti rat, zaštititi sinove i obitelji i potom humanitarno doprinijeti obrani. Djelovale su u svim dijelovima Hrvatske do kraja rata. Sudjelovalo je više od milion žena.

Podrška Potkonju (Knin) – oko 100 Hrvata je 1. 5. 1991. etnički prognano. To je bio početak etničkog čišćenja.

Skup protiv antisemitizma – Zgrada Židovske općine u Zagrebi i spomenik na Mirogoju su teško oštećene teroristički podmetnutom bombom. U znak protesta proveden je marš građana od Općine do Spomenika i potom održan skup na trgu Bana Jelačića). Sudjelovao je velik broj uglednih građana i javnih osoba.

Konvoj Libertas - U rujnu 1991 počela je agresija na Dubrovnik. U napadu je JNA koristila avijaciju, mornaricu i pješadiju, uz sudjelovanje i pljačkaških bandi. Stanovnici su pružili izuzetan otpor, a vojske u obrani praktično nije bilo, U agresiji je provedena pljačka, paljenje zgrada, sknavljenje

crkvi, progon stanovnika, ubijanje, granatiranje naselja i Grada, pokušaj etničkog čišćenja Hrvata ... U listopadu je započeo civilni pokret obrane Dubrovnika u kojem su sudjelovale tisuće ljudi od najuglednijih intelektualca do građana i političara. 27. 10. je pokrenut Konvoj Libertas koji je Brodom Slavija krenuo iz Rijeka a u Splitu mu se pridružilo i 78 ribarskih brodice. Ovaj je konvoj sa oko tisuću sudionika prošao cijelim Jadranom i 29. 10. uplovio u Grad. Prolaskom prvog konvoja (bila su još dva), Jadran je bio hrvatski. Ovo je ujedno i ključna nenasilna, mirotvorna akcija u ratu. Oko 50 000 građana Dubrovnika (i vrijedno uključivanje stranaca) nastavilo je pružati nenasilan otpor, u toku kojeg je stvoreno nepregledno bogatstvo mirotvorne i humanitarne hrabrosti, kulture, vjere i znanja. Konvoja Libertas, na moru i u Gradu potakao je u kratkom razdoblju i veliko stvaralaštvo, fotografija, muzike, poezije, filozofije, duhovnog, bilježenja, koje čini poseban, značajan i vrijedan dio Hrvatske kulture, čije otkrivanje tek očekujemo. Konvoj Libertas i obrana Dubrovnika sigurno su najveća akcija nenasilja u Evropi u 20 stoljeću, koje zajednički sa Gandhijevim maršom soli i Maršom na Washington M.L.Kinga predstavljaju bitno nasljeđe svjetskog humanitarnog i mirotvornog iskustva.

1992.

Croatian Medical Journal (CMJ) – U cilju širenja istine o ratu osnovan je u Zagrebu, časopis na engleskom jeziku. Svojim radom stekao je svjetski ugled, i postao jedan od vodećih na području medicine u ratu a danas u obnavljanju suradnje među sukobljenim državama. Glavna urednica je postala predsjednica udruženja urednika najuglednijih medicinskih časopisa u svijetu, a od nedavno i svih znanstvenih časopisa. CMJ je dokazao da se može biti znanstvenik, voljeti svoju zemlju, širiti istinu i uspjeti u tome.

Utvrđivanje stanja u Bosni i Hercegovini - Kroz cijelu godinu utvrđivali smo stanje u hrvatskom stanovništvu na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine. Upoznali smo tada još uvijek miran život tisuća Hrvata u gradovima i selima gdje su živjeli stoljećima a iz kojih su protjerani u toku rata. Proveli smo i mirotvornu misiju u SAD i obratili se pod predsjedniku SAD g. Al Goreu. U crkvi u Novoj Biloj povodom dana ljudskih prava 13. 12. 1992. je osnovana 'Franjevačka bolnica', posvećena i pod zaštitom 'Ranjenog Krista'. U Bosni i Hercegovini od početka rata smo nastojali sprečavati masovne zločine, etničko čišćenje i genocid.

1993.

Udruga prognanika - Obuhvaćala je stotine tisuća prognanika i izbjeglica.

Zaštita zarobljenika - Provedena je akcija zaštite bošnjačkih zarobljenika u Mostaru. Bilo je zlaostavljanja i stradanja, ali je ranim otkrivanjem i brзом intervencijom spriječeno veće stradanje. Prepoznata je nesposobnost i nedjelotvornost postojećih međunarodnih propisa i provođenja zaštite zarobljenika. Stvorena je i podloga za buduću suradnju sa Bošnjacima.

Zid boli – U kolovozu je Tadeusz Mazowiecki (predstavnik za ljudska prava u Bosni i Hercegovini) u Zagrebu zapitan da imenuje po jednog prognanog, zarobljenog ili nestalog. Odgovorio je da nažalost ne može odgovoriti, da je razočaran i obeshrabren humanitarnom neučinkovitošću Ujedinjenih Naroda i da će dati ostavku. Uz neučinkovitosti UN u otkapanju, posebno Ovčare, potaklo je već bolno iskuse hrvatske žene da stvore trajni instrument kojim će upozoravati međunarodne predstavnike na

odgovornost zaustavljanja rata i pronalaženja nestalih. 26. rujna sa 13 600 opeka digle su Zid boli pred komandom UNPROFORA. Stvoren je novi značajni pokazatelj humanitarne istine. Postalo je moguće pred svim komandama UN postaviti vidljive podatke o ubijenima, zarobljenima, nestalima i drugim stradanjima i razaranjima. Mediji su mogli mogu uključiti stalno praćenje ovih podataka, a Hrvatska pokloniti UN u New Yorku spomenik 'Zid boli' sa navedenim brojem ubijenih u svim ratovima od osnivanja UN. Na žalost zid boli umjesto da postane svjetski instrument istine i čovječnosti, postao je spomenik na Mirogoju. Spomenik mrtvima je potreban ali ne kao zamjena sprečavanju budućeg stradanja. Odgovornost za ovaj propust je na hrvatskim znanstvenicima, čiji je odgovornost je da svijet oko sebe pretvaraju u znanje i mudrost. Ratno stradanje u Hrvatskoj i Bosni Hercegovini do danas nije privuklo potrebnu pažnju hrvatskih znanstvenika.

Bijeli put - Ugroženost Franjevačke bolnice i hrvatskog stanovništva u Lašvanskoj dolini potakli su u jesen veliku humanitarnu akciju 'Bijeli put za Novu Bilu i Bosnu Srebrnu'. U manje od mjesec dana deseci tisuća ljudi su skupljali pomoć za ugroženo stanovništvo, te je 10. 12. krenuo konvoj od 100 kamiona. Nakon teška i tragična dva tjedna (ubijen je vozač Ante Vlaić) stiglo se u Novu Bilu. Ovo je potaklo nezamislivu vitalnost u narodu i dovelo do ključnog mirotvornog i humanitarnog razvoja. Već početkom 1994. zajedno za Bošnjacima je proveden humanitarni pokret 'Putevi Mira i Ljubavi' najveća ikad suradnju kršćana i muslimana (Hrvata i Bošnjaka), koji je doprinio mirovnom sporazumu u Washingtonu. Započeo je dolazak više stotina, Hrvatskih liječnika. Sredinom 1994. pod pokroviteljstvom Predsjednika Hrvatske započeta je izgradnja Hrvatske bolnice u Novoj Biloj, časne sestre iz Španjolske su počele graditi starački dom, a privrednici poslovni centar u Vitezu. Katolička crkva je obnovila rad gimnazije u Travniku. Ove akcije su vratile povjerenja ljudima i obnovile nadu u buduću život u Lašvanskoj dolini, potakle rađanje djece, obnovu domova, razvoj gospodarstva i zapošljavanje. Nenasilno je spriječeno etničko čišćenje. Akcija se povezala i nastavila osnivanjem Medicinskog Fakulteta u Mostaru, na kojem je diplomiralo već nekoliko generacija liječnika.

1994.

Blokada prognanika – U želji da se vrate u svoje domove, prognanici su u ljeto blokirali 174 prijelaza na okupirana područja, sa kojih etnički prognani i na kojima su djelovale snage UN. Kroz 45 dana oni su sprečavali promet a pružali ruku mira, spremni da se sukob završi uz obnovu prava svih na dom. Ni lokalni Srbi ni međunarodni predstavnici ovo nisu prepoznali. Ruka nije prihvaćena, nenasilje ovdje nije uspjelo. Koji mjesec prije proveden je genocid u Rwandi, koji svijet nije ni razumio ni spriječio.

1995.

Pokušaj sprečavanja genocida u Srebrenici – Početkom godine bili smo izuzetno zabrinuti za sudbinu stanovnika u međunarodno 'zaštićenim zonama' Zbog toga smo na sastanku na vrhu u Kopenhagenu, održali zajedničku konferenciju sa g. Irfanom Ljubiankićem (ministar vanjskih poslova BiH) i istupili pod naslovom 'Najtragičniji Evropljani'. Nismo dobili podršku. U svibnju je došlo do zločina granatiranja i ubijanja velikog broja mladih civila u Tuzli. Pridružili smo se pomoći i još jednom pokušali upozoriti na predstojeće zločine. Opet nismo uspjeli. Genocid u Srebranici je

proveden u prisutnosti međunarodnih trupa, koje su žrtve tjerale iz međunarodnog prostora gdje su se pokušali spasiti.

Oluja – Nakon neuspjeha mirotnog (Blokada prognanika), UNa (Savjet Sigurnosti), humanitarnog (Akcija za Bihać), međunarodnog (Socijalni summit u Kopenhagenu), diplomatskog (Sporazum Z4) oslobađanja okupiranog područja, preostala je jedino vojna metoda oslobađanja. U svibnju je akcijom 'Bljesak' oslobođena Zapadna Slavonija, s relativno malo ubijenih i ranjenih za vrijeme akcije a poslije s dosta malo kršenja ljudskih prava, pljačke, razaranja i zlostavljanja stanovnika. Za oslobađanje južnih dijelova trebalo je još nekoliko mjeseci pripreme. Međutim međunarodne snage se nisu osposobile ni nakon genocida u Rwandi, a u srpnju je došlo do genocida u Srebrenici. Odmah je počeo i napad na Bihać, što je bila ponovna opasnost genocida, ubijanja odraslih muškaraca a potom etničkog čišćenja djece, staraca i žena. Sprečavanje je mogla provesti samo hrvatska vojska, trenutnom intervencijom. Oslobodilačka akcija 'Oluja' je bila humanitarna akcija sprečavanja genocida i etničkog čišćenja. Nakon zaustavljanja napada na Bihać i oslobađanja Hrvatske, uslijedili su i brojni humanitarni problemi. Došlo je do neprihvatljivog iseljavanja srpskog stanovništva, u čijem sprečavanju je međunarodna zajednica ponovno pokazala nesposobnost. Mali broj smo nagovorili da ostanu.

'**Spasimo život**' je bila nakon «Oluje» izuzetno uspješna humanitarna akcija Hrvatskog i međunarodnog crvenog križa, ureda Europske unije i Ureda predsjednika, kojom je spašeno, zbrinuto i zaštićeno više od 10 000 staračkog stanovništva (3 % stanovništva), u oko 600 naselja, bez zaštite, grijanja i zbrinjavanja. Akcijom zaštićen je velik broj ovih ljudi.

Povratak i pomirenje u Velikoj Kladuši. Bošnjaci/muslimani su u ovom dijelu bili u građanskom ratu. Poražena grupa je izbjegla u Hrvatsku (oko 25 000). Na temelju vlastitog povijesnog iskustva (Bleiburg) odlučili smo se za njihov povratak, ali bez stradanja (Križni put). Nakon devet mjeseci to je i provedeno. Bio je to prvi veliki povratak i pomirenje u suvremenoj Evropi.

1997.

Mirna reintegracija – Nakon mirovnog sporazuma u Erdutu, proveden je povratak izbjeglica u Istočnu Slavoniju i Zapadni Srijem, mirnim putem.

Literatura:

1. Zdravstveni radnici protiv rata. Lij. vjes. 1981;103:570–573.
2. Lang S. Hatred is the worse contaminant. Gaceta Sanitaria 1992;6:186.
3. Vlahušić A, Brajčić H, Brangjolica V, Burić J, Čulo B, Lang S, Miličević M, Paradžik Z, Rozić J. Dubrovački Prognanici A.D. 1991. Ured za Informatiku, DERC, Crveni Križ, Civilna Zaštita, Centar za Socijalni Rad. "Dubrovnik-Zdravi Grad" Dubrovnik, 1992.
4. Lang S. A physician and the war. Croatian Med J. 1992;33 War Suppl 2:1-2.
5. Middleton J, Eterović I, Šogorić S, Lang S, editors. Wounded Healthy Cities. London; Sandwell Public Health Publications, 1992.
6. Lang S. Croatian Refugees Claim. Croatian Med J. 1992;33: back cover.

7. Ivanović V, Vlahušić A, editors. Ethnic Cleansing of Croats in Bosnia and Herzegovina 1991-1993. Croatian Community of Herzeg-Bosnia. Mostar, 1993.
8. Čulo B, Lang S, Marušić A. Protecting the population in occupied areas of Croatia. *BMJ*, 1993;306:1071–1072.
9. Lang S. Rušili su zidove a rasli su ljudi – Konvoj Libertas. U: Foretić M, urednik. Dubrovnik u Ratu. Matica Hrvatska – Ogranak Dubrovnik. Dubrovnik, 1993.
10. Lang S. Mokošica Gori. U: Braut M, Dubrovnik - Jedno Lice Rata. Zrinski. Zagreb, 1993.
11. Lang S, Marušić M. Peace, human rights and war: the painful Balkan lessons. *International Minds*, 1993;4:6–13.
12. Lang S. Bosnian winter: An open letter to Mr Al Gore, the Vice-President of the United States of America. *Croatian Med J.* 1992;33:236–239.
13. Lang S. The Third Balkan War. Red Cross bleeding. *Croatian Med J.* 1993;34:5–20.
14. Marušić A, Marušić M, Lang S. White Road for Nova Bila and Silver Bosnia: a chronology of the humanitarian convoy. *Croatian Med J.* 1994;35:3–7.
15. Lang S, Marušić A. Peace Hospitals – technology of hospital protection in a conflict. *Croatian Med J.* 1994;35:53-8.
16. Prosoli A, Čulo B, Lang S, Pejković L, Pogarčić Z, Vlahušić. A. Glas iz Dubrovnika. Sveta Glazba. Zagreb, 1994.
17. Prosoli A, Čulo B, Lang S, Pejković L, Pogarčić Z, Vlahušić. Bijeli Put – Bosne Srebrene Glas. Akcija Bijeli Put za Novu Bilu i Bosnu Srebreanu. Zagreb, 1994.
18. Prosoli A, Čulo B, Lang S, Pejković L, Vlahušić. Sjeverozapadne Bosne Glas –Akcija za Banjaluku. Bijeli Put. Zagreb, 1995.
19. Lang S. Human rights, medicine and health: tragic symbols of Eastern Slavonia that became a reality. *Croatian Med J.* 1995;36:3–6.
20. Lang S, Čulo B, Domazet B. Spasimo Život. Hrvatski Crveni Križ. Zagreb, 1997.
21. Lang S, Javornik N, Bakalić K, Swenlund S, Ghidi V, Luetić V, et al. “Save Lives” operation in liberated parts of Croatia in 1995: emergency public health action to assist abandoned elderly population. *Croatian Med J.* 1997;38:265–270.
22. Lang S. Dnevnik Libertas. Pegaz, 1997.
23. Lang S. A physician and war: the conflict in Bosnia and Herzegovina. U: Lang S, Orešković S, urednici. Javno zdravstvo i ljudska prava. Medicinski fakultet, str. 31-46 Mostar, 1997.
24. Lang S. Abandoned elderly population, a new category of people suffering in war. *J Publ Hlth Med.* 1997;19: 476–477.
25. Lang S.: Challenge of Goodness: twelve humanitarian proposals based on the experience of 1991 – 1995 wars in Croatia and Bosnia and Herzegovina. *Croatian Med J.* 1998;39:72–76.
26. Lang S, Javornik N, Vukušić H, Jakovljević M. The Challenge of Goodness: Is there anything we can learn from war? *Psychiatria Danubina* 1998;10:142-4.
27. Lang S. The Challenge of Goodness - Humanitarian Globality. I European Conference on Health and Human Rights. Strausburg, 1998.
28. The Challenge of Goodness: Humanitarian Proposals in the Aftermath of the War and Endeavors to Restore Peace and Trust and to Effect the Return of Refugees 99th Inter-Parliamentary Conference. Windhoek, 1998.
29. Lang S, Ashton J. Tolerance and reconciliation: the spiritual prerequisites to health. *J Epidemiol and Community Health* 1999;53:502.

30. Lang S. Forced Population Migrations as a Threat to European Security. In : Sopta M, urednik. European Security onto the 21st Century. Challenges of South East Europe. Croatian Center for Strategic Studies. Zadar, 1999.
31. Lang S. Global Responsibility for local Suffering. ICRC. Geneve 1999.
32. Orešković S, Lang S. Teaching Public Health and Human Rights in Warfare Affected Area. 2000
33. Lang S. Svjedok snage. U: Fra Malović M. Ostajemo u Iloku. Domovina Zagreb, 2000.
34. Lang S, Čulo B. Humanitarno zdravstvo u ratnim uvjetima. Izvještaj predsjedniku republike. Hrvatski Crveni Križ. Zagreb, 2000.
35. Lang S. Challenge of Goodness II: new humanitarian technology developed in Croatia Bosnia and Herzegovina in 1991 – 1995, and applied and evaluated in Kosovo 1999. Croatian Med J. 2000;40:438-445.
36. Lang S. On Prisoners of War and Protection of Civilians. 23rd General Assembly. World Veterans Federation. Paris, 2000.
37. Slobodan Lang, Vesna Ivanović: Pružena ruka – hrvatski pravедnici/djela dobra u ratu, A MATIO, Zagreb, 2006.